

הופעת הקובץ השני של 'ערוגות' היא ביטוי לצורך בבמת-קבע להערכת יעקב פיכמן המשורר, המבקר והאדם. ודאי, ערכו ומעמדו של פיכמן אינם עניין רק לשבט היהודי הבסרבי, המתגאה בבן-עליה זה שיצא מתוכו; יצירתו הספרותית הסגולית של פיכמן היא נחלת האומה כולה. אף-על-פי-כן, טבעי הוא שילידי בסרביה מטפחים באהבה ובהערצה את זמותו של פיכמן ורוצים בהתמדתו של קובץ מיוחד, שיעמיק וירחיב את הידיעה והטיפול ביצירתו. שהרי מקור-יניקתו הראשון של פיכמן, בבסרביה היה. משבט זה ספג כמה מתכונותיו: הליריזם, העצב, אהבת הטבע, הנוף והקירבה ליחיד ולאדם. תכונות אלה חופפות גם על יצירתו.

בפרס לספרות ע"ש יעקב פיכמן, לעברית וליידיש, שנוסד על-ידי האיגוד העולמי של יוצאי בסרביה, וכן קבצי 'ערוגות', המוקדשים לזכרו, מתבטא יחסם של הבסרבאים למשוררם האהוב. גם יעקב פיכמן עצמו גילה הרבה הבנה ונוסטלגיה לארץ מוצאו. בימי השואה, שבהם הושמדו כמעט רוב יהודי בסרביה, ביטא את כאבו בסוניטה הידועה "בסרביה":

שם יהודים פשוטים, שותקים כְּרָגָבִים.
דוֹרְכֵי-יִינוֹת, שוֹלְקֵי-גְבִינָה, בְּלֶהֱט
קִיצִים שָׁרְכוּ דְרָכָם וּבְטִיט־סְתָוִים.

אִים עֲתָה? אִי סוּפֶת-לֵיל נוֹשָׂאָה אֶת
אֶפְרָם פֶּזֶר בְּקֶר גְּכָר זוּעִם
וּכְחַל שְׂדוֹת דָּמָם עוֹד יִפְעֵם.

(פאת שדה, עמ' 90)

וכשערך את המדור הספרותי של הקובץ 'בסרביה' (תש"א), הקדים לו דברי הערכה על גידולם של כוחות ספרותיים על אדמה זו, עד שראה לנכון לדבר על "נוסח בסרבי". וזו לשונו:

"אכן בני-כפר אלה הביאו עמם לכל אשר באו חושים בריאים לטבע, להשכלה, לחופש, למולדת. משהו נשתחרר כאן שטרם נפסד, טרם נאכל על-ידי עוני מנוול, על-ידי חבישת-ספסל ממושכת בבית-המזרש".

לאחר שפיכמן מתאר איך נבטו זרועים ראשונים של ספרות עברית ושירה עברית בחבל-ארץ זה "שבין הדנייסטר ובין הפרוט" הוא מוסיף:

"בסרביה מהווה משהו חי במחזור דמיה של האומה. ימים רבים נאבקו בין כוחות יצירה בתוך חלל ריק, אבל משניצ- נצו אותותיה הראשונים של תקומת האומה, נתמלאה האטמוספירה חמימות חיונית. החלקה הדרומית ביותר של רוסיה היהודית נעשית, לאחר פולין, ערוגה נוספת בגן יצירתנו".

[---] בסרביה העברית עמדה כולה, למרות התנאים החי- צוניים הקשים, בסימן של גידול. הצלילים המפוזרים התחילו מצטרפים ועולים לניגון אחד. [---] האמנם נפסק עתה הניגון?"

זכורני, איזו עצבות אפפה את יעקב פיכמן כששוחחנו על הגורל המר של השבט הבסרבאי שהושמד. מי שהיה קרוב ליעקב פיכמן, בערוב ימיו, חש, שהוא התהלך בהרגשת אכזבה. נראה היה לו, שחלק מבני-סביבתו אינו מאיר לו פנים, וחש בדידות. הוא נמנע מלשוחח על עניין זה; רק פליטת-פה מקרית העמידה אותו על מצב-רוחו.

באותם ימים ודאי נזכר יעקב פיכמן, במכתבו של ח"נ ביאליק שכתב אליו (ביום 26.1.1928):

"דברידך המעטים והטובים אלי מפרק לפרק מתיזים טיפות של נחמה לליבי. רואה אני, כי עוד יש לי בעולם ריע נאמן, אשר הקצה לי פינה חבויה בליבו ואני כמעט שנואשתי מאמנות ריעים. כבר, כמדומה, אמרתי לך פעם, כי בימים שהזיקנה מתקרבת אין נחמה לאדם, אלא במעט ריעות." (איגרות ביאליק, כרך ד' עמ' ס"ב).

מסופקני, אם יעקב פיכמן בעת זיקנתו יכול היה להצביע על מידה מספקת של ריעות וידידות אמיתיות, שהיה זקוק להן כל-כך.

אכן, באותו יום חמסין, באייר תשי"ח, כשלווינו אותו בדרכו האחרונה, הרגשנו, כי אמנם תחושה זו של קרירות ובדידות לא היתה מדומה.

נתן אלתרמן ביטא אותה הרגשה בשירו: "אחרי יעקב פיכמן:

...ולאחר דמדומים בא הסוף, ונשרו מידך פלי מלאכתך.

פלי סופר ששבעו יגיעה – הדפים, הדיותה והעט.

ועלה יום מואר וסואן. ועמנו, עם קהל מלויך,

צעדה בנסרדת ממה, פרוצה ואינה נראית,

העברית היפה שכתבת. ידיה נשאו אחרך

בתר-שיר ופרחים אחרים. לסימן פי הגיעה עת.

('כתבים', ג' עמ' 153)

סופרים ומבקרים, מציינים בסיפוק, כי בשנים האחרונות מורגשת התעוררות סביב יצירתו של יעקב פיכמן. מבקרים וחוקרים התחילו מעיינים בה ומחבבים אותה על הקהל. ויש, בלי ספק, מניעים וגורמים עמוקים לכך.

אני נזכר בשיחה ששוחחתי עם המשורר כשנה לפני פטירתו בבית בתו עדה. בריאותו היתה לקויה, ואף-על-פי-כן נענה ברצון לפגישה. בין היתר העלינו באותה שיחה זכרו של איש-ציבור נודע, שתרם רבות לבניין הארץ. אמרתי לו, שאיש זה נשכח ומעטים נזכרים בו. והוספתי: "נדמה לי, שזה גם גורלם של הרבה סופרים ומשוררים, שעם הסתלקותם הם נעלמים ונשכחים. העם בדרך כלל — אמרתי — הוא כפוי-טובה וממהר להכניס לגניזה קברניטי-ציבור ויוצרי-ספרות". אז כיוון פיכמן מבטו המרוכז אלי, ולא מיהר לענות. התחרטתי בליבי על הערה זו, שציערה אותו.

והנה, אחרי שתיקה קצרה פנה אלי ואמר:

"טוב שהזכרת עניין זה. גורם השיכחה הוא תהליך בריא אצל האומה, כי היא שוכחת לרוב את הפסולת, המיותר, המפריע. שיכחה כזאת עלולה להיראות כעוול אישי כלפי הפרט המסויים, אך מבחינה לאומית מידה בריאה היא. אולם, דע לך, אם סופר מניח אחריו יצירה חשובה, בעלת משקל, והיא נשכחת, או מונחת בקרן-זווית, לאמיתו של דבר, זו לא תישכח. היא עתידה להופיע בבוא הזמן. הנסיון הוכיח, שאצלנו וגם בספרות-העמים חוזרים ליצירות חשובות של סופרים אחרי זמן ממושך, תוך הערכה מחודשת אליהן".

כל קורא המעיין בשירה ובפרוזה של פיכמן ימצא, שהוא ביטא גם את שאלות הדור ומצוקותיו לעיתים בקול דממה דקה, המיוחד לו. בין השיטין היה משלב שורות, שהיתה להן משמעות אקטואלית ביותר לגבי מה שמתרחש בחברה שלנו. כהומניסטן ראה תמיד את הצד האנושי והיהודי שבחזיונות החיים החיוביים והשליליים. בקשר לכך, ראוי להצביע על מסתו "קנאות ויצירה", שבה אמר בין השאר:

"למי שהסתכל בחיי הציבור של תקופתנו, ברור שהקנאות נעשתה עתה למכת-הזמן, היא אינה מבחינה עוד בין 'ימין' ו'שמאל', בין ציבורים 'מתקדמים' ובין ציבורים 'נחשלים' — היא משחיתה, ביחוד את הנוער, בכל ארץ ומדינה. [...] הקנאות, באותן הצורות המחרידות מתגלית כמעט תמיד בציבור דל-כח ודל-יצירה. ציבור בריא,

יוצר, העושה את מלאכת חייו, אין לו שהות לקנאות ואינו זקוק לקנאות. [---] הקנאות, בכל התפרצותה החיצונית, אינה נפשית לעולם. אדם קנאי הוא פגום־נפש. משהו אצלו אינו כשורה, הוא אינו מסוגל שוב להרגשה בריאה."
(בבית־היוצר, עמ' 85—88)

ופיכמן ממהר להוסיף, שהמימרה, ש"מעולם לא נוצר עוד דבר בלי קנאות", אינה מתכוונת לקנאות הגסה, הצעקנית, אלא לקנאות כבושה, שיש בה חיוב, המלווה תמיד חזון גדול, כגון הקנאות של א.ד. גורדון לעבודה או של אליעזר בן־יהודה לתחיית הלשון העברית.

אני תקוה, שדפי 'ערוגות' יחשפו את ריבוי־האנפין של יצירת פיכמן ויסייעו להנחילה לדור ולדורות הבאים.